

stići veće dobro no što se može postići oštrinom izrečenih stavova, nekad više pomogao protivnicima nego umjerenim zagovornicima vlastite stvari — u što se Barišić nije upuštao — ipak je osobnom čestitošću, rječitosti i jasnoćom misli vodilja raščišćavao pojmove, pokretao nove kulturne i političke snage u Hrvatskoj i u mnogo pogleda anticipirao put Hrvatske u samostalnost koja se je morala graditi i gubiti i ponovo osvajati još gotovo cijelo stoljeće nakon njegove smrti dok se konačno nije politički ostvarila. A tu je idealističku, smionu, oštroumnu i vizionarsku stranu Pavo Barišić jasno i istančano osvijetlio s mnogo strana tekstovima u ovoj knjizi.

Poglavlja u ovoj lijepo opremljenoj i ilustriranoj knjizi radovi su koji su većinom i prije objavljeni, uglavnom u *Priložima za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, a prvi tekst kao uvodna studija *Izabranim političkim spisima Ante Starčevića*, no oni čine tematikom cjelinu i u njoj se međusobno dopunjuju. Ovom smo knjigom dobili znalački i misaono produbljen prikaz života, rada i misli Ante Starčevića iz pera jednoga od najboljih poznavatelja njegove misli i djela i zatočnika istih ideala, filozofa, pravnika i filologa Pave Barišića.

Mislav Ježić

Jakov Žižić i Jerko Valković (ur.), *Demokršćanstvo: izvori, postignuća i perspektive*. Glas Koncila i Hrvatsko katoličko sveučilište, 2022.

Zbornik radova *Demokršćanstvo: izvori, postignuća i perspektive* rezultat je istoimenoga znanstveno–stručnoga simpozija koji je održan u listopadu 2021. godine povodom 130. godišnjice papinske enciklike *Rerum novarum* i 90. godišnjice enciklike *Quadregesimo Anno*. Bio je to prvi znanstveni skup o demokršćanstvu koji je održan u Hrvat-

skoj nakon više od 27 godina te predstavlja prvu studiju u Hrvatskoj u kojoj se opsežnije govori o demokršćanstvu. Na skupu su sudjelovali znanstvenici iz više hrvatskih i njemačkih sveučilišta, te zastupnici u Hrvatskom saboru i Europskom parlamentu.

Zbornik je objavljen u nakladi Hrvatskoga katoličkoga sveučilišta i Glasa Koncila, a uredili su ga Jakov Žižić i Jerko Valković. Donosi 11 radova od 14 referata izloženih na skupu, a njima su pridodana dva rada u svrhu boljega razumijevanja povijesnoga razvoja i političkoga utjecaja demokršćanstva. Zbornik se oslanja na kršćanske izvore europske civilizacije te na znanstveno utemeljen način prikazuje doprinose kršćanske kulture u Europi i otvara nam nove perspektive kršćanskoga viđenja demokracije i društvenoga uređenja. Tekstovi zbornika pružaju uvid u osnovne elemente odnosa demokršćanstva i države, demokršćanstva i socijaldemokracije te demokršćanstva i liberalizma. Demokršćanstvo, kao jedna od četiri velike političke ideologije koje su obilježile 20. stoljeće, ima istaknutu ulogu u stvaranju europske integracije, što je u zborniku na osobit način prikazano kroz odnos države i sustava vrijednosti.

U uvodnom članku Jakov Žižić objašnjava strukturu demokršćanstva kao središnjega političkoga koncepta služeći se morfološkom analizom koju je proveo politolog Carlo Invernizzi Accetti 2019., gdje su identificirani središnji politički koncepti demokršćanstva: antimaterijalistička filozofija povijesti, personalizam, popularizam, supsidijarnost, socijalni kapitalizam i kršćansko nadahnuće. Tihomir Cipek u tekstu pod naslovom *Demokršćanstvo i država* razmatra demokršćanstvo kroz svijest o vrijednosti zajednice i važnosti nacionalnih država. U tom kontekstu autor naglašava kako europski pravni i

politički poredak nije nastao odbacivanjem, nego suočavanjem s kršćanstvom i prihvaćanjem njegovih temeljnih vrijednosti. Danas, za razliku od liberala, demokršćani državu vide i kao zavičaj, domovinu, utemeljenu na europskom etosu koji spaja kršćanstvo, prosvjetiteljstvo i humanizam. Stoga, autor zaključuje kako država za demokršćane nije samo skup institucija, nego i domovina koja se temelji na zajedničkim vrijednostima koje proizlaze iz nacionalnoga identiteta. Stjepan Lacković svojim radom *Demokršćanstvo i socijaldemokracija* tematizira odnos demokršćanstva i socijaldemokracije kroz analizu ideološke promjene unutar tih dviju političkih tradicija u pogledu države blagostanja. Prema autoru kršćanska demokracija i socijaldemokracija čine političke obitelji koje su u najvećoj mjeri oblikovale poslijeratne europske politike i društva. Tematizirajući rekonstrukciju države blagostanja u Europi u posljednjih tridesetak godina kao rezultat bitnih ideoloških promjena, autor u središnju točku toga razmatranja uzima transformaciju socijalne demokracije kao ideologije koju su pokrenuli ideolozi “trećega puta” krajem 1990–ih. Autor zaključuje kako je u osnovi ideje “trećega puta” o jednakosti inzistiranje na zalaganju, zaslugama i interesima pojedinaca, čime se u drugi plan stavljaju interesi kolektiva i utjecaji društvenih odnosa moći.

Na navedenu temu naslanja se rad *Demokršćanstvo i liberalizam* Stephena Nikole Bartulice, koji raspravlja o odnosu demokršćanstva i liberalizma u povijesnom kontekstu. Autor iznosi tezu da je liberalizam nastao nakon protestantske reformacije kao odgovor na pitanje kako osigurati slobodu pojedinca u novim okolnostima. Naglasak se daje teoriji o sekularnoj državi koju nude Thomas Hobbes i John Locke. Prema autoru današnji liberalizam u

Europi velikim je dijelom usmjeren protiv kršćanskih moralnih načela, a istovremeno se je demokršćanstvo udaljilo od temeljnih postavki kršćanskoga socijalnoga nauka crkve, uslijed čega se Europa danas nalazi u velikoj krizi vlastitoga identiteta. Davor Ivo Stier u radu pod naslovom *Kršćanska demokracija i Europa* prikazuje doprinos demokršćanstva europskoj integraciji i izazove s kojima se susreće u kontekstu današnje Europe. Prikazujući kršćansku demokraciju, koja je presudno oblikovala europsku politiku nakon Drugoga svjetskoga rata, autor ističe kako se, na pozicijama atlantizma i europeizma, ona ipak suprotstavila fašizmu i komunizmu. Domagoj Račić s temom *Demokršćanski model političke ekonomije i socijalne države* analizira teorijska polazišta i zajedničke značajke modela demokršćanske političke ekonomije i socijalne države. Prema autoru demokršćanstvo je ideološki utemeljeno u konzervativizmu i katoličkom socijalnom nauku, ponajprije temeljem načela privatnoga vlasništva i distributivne pravde. Tijekom povijesti nastojalo je tražiti srednji put između kapitalizma i socijalizma, uz ipak veću bliskost tržišnoj ekonomiji. Zbog promjena društvenih i gospodarskih praksi i institucija od 1970–ih nadalje, mnoge postavke demokršćanskoga modela dovedene su u pitanje, no privatno vlasništvo, tržišno natjecanje i distributivna pravda i danas, prema autoru, uživaju znatnu načelnu potporu u većini europskih zemalja.

Tomislav Sokol u radu *Demokršćanstvo i načelo supsidijarnosti u zdravstvenom pravu i politici Europske unije* govori o ulozi demokršćanstva koju je odigralo u stvaranju europske integracije. Autor ističe kako je važna ideja da se na europskoj razini trebaju rješavati oni problemi koji se ne mogu riješiti na lokalnoj, regionalnoj ili nacionalnoj razini. O jednom novom izazovu suvre-

menoga vremena, migracijama i demografskim izazovima u Europskoj uniji u kontekstu programskih pozicija i javno-političkih rješenja njemačkoga CDU-a i hrvatskoga HDZ-a te katoličkoga socijalnoga učenja, pišu Tado Jurić i Sebastian Kießig u radu pod naslovom *Christian Democratic Parties and Demographic challenges in the EU — A Comparative Analysis of German CDU and Croatian HDZ*. Jerko Valković u svojem radu *Demokracija i etika: neka aktualna pitanja* ističe kako demokraciju u suvremenom vremenu treba promatrati kroz odnos prema vrijednostima koje bi demokratsko društvo trebalo prepoznati, štiti i promovirati. Promišljati o demokraciji stoga znači suočiti se s pitanjima koja se tiču života čovjeka (primjerice ona koja su vezana uz početak ili konac života), kao i pitanjima koja su vezana uz slobodu čovjeka, društvenu pravdu, mir, ambijent, solidarnost, toleranciju i dijalog. Anto Mikić u radu pod naslovom *Odnos Katoličke Crkve prema demokraciji na primjeru Glasa Koncila* analizira odnos Katoličke crkve u Hrvatskoj prema demokraciji polazeći od tekstova hrvatskoga katoličkoga lista *Glas Koncila*, i to od sredine 60-ih godina 20. stoljeća do danas. Autor naglašava kako su u tom razdoblju Katolička crkva u Hrvatskoj i *Glas Koncila* proživjeli vrlo različite povijesne okolnosti: od relativne (ne)slobode u vremenima komunizma u tadašnjoj Jugoslaviji, preko hrvatskoga osamostaljenja i tranzicije u višestranački demokratski poredak, pa sve do uključivanja Hrvatske u euroatlantske integracije i druge međunarodne asocijacije.

Rad autorice Marijane Petir pod naslovom *Demokracija Stjepana Radića* raspravlja o kulturnom i političkom radu Stjepana Radića koji je bio nadahnut kršćanskim načelima. Upravo se je Stjepan Radić u svojim govorima nerijetko pozivao na encikliku *Rerum*

novarum te je socijalni program njegove stranke bio oblikovan kršćansko-demokratskim idejama. Autorica zaključuje kako je Stjepan Radić odbacivao klerikalizam i liberalni individualizam, pa se njegov HSS zbog toga može smatrati pretečom demokracije u Hrvatskoj. Tomislav Kardum u radu *Jure Petričević i demokracija* iznosi ideološka stajališta Jure Petričevića, koja se uvelike poklapaju s ideologijom demokracije, a što je iznosio u više desetaka tekstova u Hrvatskoj reviji od 1953. do 1977. godine. Zagovarao je načelo supsidijarnosti, smatrajući da neovisna Hrvatska mora biti decentralizirana i podijeljena na samoupravne pokrajine. Istovremeno je bio velik zagovornik europske integracije i zagovornik odvajanja Crkve od države. Zbornik radova zaključuje tekst *Budućnost demokracije u nepredvidivoj eri dubokih promjena* Karla Resslerera, koji naglašava kako u globalizirajućem svijetu Europa treba slijediti demokratske temelje i ideje ako želi biti uspješna u odgovoru na aktualne izazove. Autor ističe važnost kršćanskoga nasljedstva za Europu, koje su utkali sami osnivači Europske unije.

Iz spomenutih je priloga vidljivo kako demokracija u današnje vrijeme treba promišljati iz dubljega konteksta suvremenih perspektiva, ne izostavljajući kršćanske temelje političkoga djelovanja. Vjerujem da će u vremenima kriza demokratskih sustava i kriza sustava europskih vrijednosti ovaj zbornik biti daljnji poticaj mnogima u prepoznavanju demokracije kao teme za daljnja istraživanja demokratske političke ideologije i političke prakse na raznim područjima života. Važan je to zadatak u ideji izgradnje kršćanske pomirbe, ali i kršćanskoga nasljedstva, koje je duboko oblikovalo europsku kulturu i mnoge aspekte europske civilizacije.

Andreja Sršen